

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MINTAQALARI EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI

Toshboyev Muzaffar Muxtorovich

*Toshkent Mernejment va iqtisodiyot instituti
katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqola Ozbekiston respublikasining mintaqalarining eksport salohiyoti, tendensiyalari, rivojlanish strategiyalari, geografik yo'nalishlari va istiqbollari keng ko'rib chiqilgan. Statistik taxlillarga asoslangan holda takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Eksport salohiyati, mintaqaviy rivojlanish, xalqaro savdo, investitsiyalar, tashqi bozor, innovatsion texnologiyalar, logistika va transport, mahalliy ishlab chiqaruvchilar, raqobatbardoshlik, savdo strategiyasi, eksport diversifikatsiyasi, erkin iqtisodiy zonalar, hukumat qo'llab-quvvatlashi, ishlab chiqarish hajmi, yangi bozorlar.

Annotation. The article comprehensively reviews the export potential, trends, development strategies, geographical directions and prospects of the regions of the Republic of Uzbekistan. Proposals are made based on statistical analysis.

Key words: Export potential, Regional development, International trade, Investments, Foreign market, Innovative technologies, Logistics and transportation, Local producers, Competitiveness, Trade strategy, Export diversification, Free economic zones, Government support, Production volume, New markets.

Аннотация. В статье рассматриваются экспортная компетентность, тенденции, стратегии развития, географические направления и перспективы регионов Республики Узбекистан. Предложения сделаны на основе статистического анализа

Ключевые слова: Экспортный, региональное развитие, международная торговля, инвестиции, внешний рынок, инновационные технологии, логистика и транспорт, местные производители, конкурентоспособность, торговая стратегия, диверсификация экспорта, свободные экономические зоны, государственная поддержка, объем производства, новые рынки.

Jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida mamlakatlarning xalqaro savho munosabatlaridagi ishtiroki ularning iqtisodiy rivojlanishining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ham mustaqillik yillarida o'zining eksport salohiyatini oshirish va tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish borasida izchil islohotlarni amalga oshirib

kelmoqda. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida, shuningdek, 2030 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ham eksport salohiyatini oshirish va tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Mamlakatning eksport salohiyatini oshirish ko'p jihatdan uning mintaqalaridagi mavjud imkoniyatlarni to'liq ishga solish va hududiy eksport salohiyatini yanada rivojlantirish bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport salohiyatini kompleks o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport salohiyatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning vazifalariga quyidagilar kiradi:

- O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport salohiyati va uning dinamikasini tahlil qilish;
- Mintaqalar eksportining tarkibiy tuzilishi va geografik yo'nalishlarini o'rganish;
- Mintaqalar eksport salohiyatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash;
- Mintaqalar eksport salohiyatini oshirish yo'llarini ishlab chiqish.

Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi:

1. Statistik tahlil usuli - O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport ko'rsatkichlarini tahlil qilish va baholash uchun;

2. Qiyosiy tahlil usuli - mintaqalar eksport salohiyatini o'zaro taqqoslash va baholash uchun;

3. SWOT-tahlil - mintaqalar eksport salohiyatining kuchli va zaif tomonlarini, imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash uchun;

4. Ekspert baholash usuli - mintaqalar eksport salohiyatini oshirish yo'llarini aniqlash uchun.

Tadqiqot uchun empirik ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, shuningdek, xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, Xalqaro valyuta fondi, Birlashgan Millatlar Tashkilotining savdo va taraqqiyot konferensiyasi) ma'lumotlari asosida shakllandi.

O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport salohiyati tahlili

O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport salohiyatini tahlil qilish maqsadida 2020-2024 yillar davomida ularning eksport ko'rsatkichlari dinamikasi o'rganildi. Tahlil natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

**O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport ko'rsatkichlari
dinamikasi (mln. AQSh dollari)**

Mintaqalar	2020	2021	2022	2023	2024	2024 yilda 2020 yilga nisbatan o'zgarish, %
Toshkent shahri	3,245.8	3,687.2	4,124.6	4,721.8	5,352.5	+64.9
Toshkent viloyati	1,876.4	2,143.2	2,542.7	2,834.6	3,089.7	+64.7
Andijon viloyati	1,432.7	1,654.3	1,887.9	2,132.5	2,426.8	+69.4
Namangan viloyati	562.3	687.5	814.6	957.8	1,124.7	+100.0
Farg'ona viloyati	876.5	1,024.3	1,187.6	1,329.5	1,482.1	+69.1
Samarqand viloyati	534.8	623.5	745.2	879.4	1,012.5	+89.3
Buxoro viloyati	423.6	497.4	582.6	678.5	753.2	+77.8
Navoiy viloyati	1,723.6	1,865.2	2,132.4	2,367.5	2,598.3	+50.7
Xorazm viloyati	312.5	378.6	443.2	512.7	587.4	+87.9
Qashqadaryo viloyati	845.2	978.3	1,087.5	1,216.8	1,342.5	+58.8
Surxondaryo viloyati	278.9	342.6	412.8	487.6	562.1	+101.5
Jizzax viloyati	143.2	187.5	238.9	297.4	354.8	+147.8
Sirdaryo viloyati	112.8	147.2	189.6	235.4	289.7	+156.8
Qoraqalpog'iston Respublikasi	234.6	284.5	342.8	412.6	482.5	+105.7
Jami	12,602.9	14,501.3	16,732.4	19,064.1	21,458.8	+70.3

Tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi mintaqalarining eksport ko'rsatkichlari 2020-2024 yillar davomida sezilarli darajada o'sgan. Jumladan, mamlakat bo'yicha umumiy eksport hajmi 2020 yildagi 12 602,9 mln. AQSh dollaridan 2024 yilda 21 458,8 mln. AQSh dollariga yetib, 70.3% ga oshgan. Eng yuqori o'sish sur'atlari Sirdaryo viloyati (156.8%), Jizzax viloyati (147.8%) va Qoraqalpog'iston Respublikasida

(105.7%) kuzatilgan. Biroq, eksport hajmi bo'yicha yetakchi mintaqalar Toshkent shahri (5 352.5 mln. AQSh dollari), Toshkent viloyati (3 089.7 mln. AQSh dollari) va Navoiy viloyati (2 598.3 mln. AQSh dollari) hisoblanadi.

Mintaqalar eksportining tovar tarkibiy tuzilishi

O'zbekiston Respublikasi mintaqalari eksportining tarkibiy tuzilishini tahlil qilish maqsadida 2024 yil ma'lumotlari asosida eksport tarkibi

o'rganildi. Tahlil natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

O'zbekiston Respublikasi mintaqalari eksportining tarkibiy tuzilishi, eksportda yirik ulushga ega tarmoqlar va mintaqalar (2024 yil, %):

Tarmoqlar	Toshkent shahri,%	Toshkent viloyati, %	Andijon viloyati, %	Navoiy viloyati, %	Farg'ona viloyati, %
Sanoat mahsulotlari	45	53			
Xizmatlar	32	7			
Oziq ovqat mahsulotlari	15	18	9		17
Qishloq xo'jaligi mahsulotlari	8	22			
To'qimachilik			18		45
Qimmatbaho metallar				58	
Kimyo mahsulotlari				27	
Elektrotehnika mahsulotlari				12	
Neft kimyo boshqalar			6	3	28
					10

Tahlil natijalariga ko'ra, mintaqalar eksportining tarkibiy tuzilishi mintaqaviy ixtisoslashuvni aks ettiradi. Jumladan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida sanoat mahsulotlari eksportda yetakchi o'rinni egallasa, Andijon viloyatida avtomobillar va ehtiyot qismlar (67%)-yani avtomobilsozlikka itisoslashgan xolda, Navoiy viloyatida qimmatbaho metallar (58%), Farg'ona viloyatida to'qimachilik mahsulotlari (45%) eksportda asosiy ulushga ega.

Mintaqalar eksportining geografik yo'nalishlari

O'zbekiston Respublikasi mintaqalari eksportining geografik yo'nalishlarini tahlil qilish maqsadida 2024 yil ma'lumotlari asosida asosiy eksport bozorlari o'rganildi. Tahlil natijalari 3-jadvalda keltirilgan.

Tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi mintaqalari eksportining asosiy geografik yo'nalishlarini MDH davlatlari (o'rtacha 44.4%), Osiyo-Tinch okeani mintaqasi (o'rtacha 28.5%) va Yevropa Ittifoqi (o'rtacha 19.0%) davlatlari tashkil etadi. Bunda Andijon, Xorazm, Sirdaryo viloyatlari va Jizzax viloyatlarining eksportida MDH davlatlarining ulushi 50% dan yuqori

bo'lsa, Navoiy viloyati eksportida okeani mintaqasi (36.8%) davlatlarining ulushi nisbatan yuqori. Yevropa Ittifoqi (31.7%) va Osiyo-Tinch

3- jadval

O'zbekiston Respublikasi mintaqalari eksportining geografik yo'nalishlari (2024 yil, %)

Mintaqalar	MDH davlatlari	Yevropa Ittifoqi	Osiyo-Tinch okeani mintaqasi	Boshqa davlatlar
Toshkent shahri	32.4	24.8	35.2	7.6
Toshkent viloyati	41.2	19.6	28.7	10.5
Andijon viloyati	58.7	12.4	25.6	3.3
Namangan viloyati	43.5	18.7	32.4	5.4
Farg'ona viloyati	45.3	16.8	29.7	8.2
Samarqand viloyati	38.9	22.5	27.4	11.2
Buxoro viloyati	36.7	21.8	35.2	6.3
Navoiy viloyati	24.3	31.7	36.8	7.2
Xorazm viloyati	54.2	15.6	21.8	8.4
Qashqadaryo viloyati	42.7	19.4	28.3	9.6
Surxondaryo viloyati	48.5	16.2	26.9	8.4
Jizzax viloyati	52.1	14.3	24.8	8.8
Sirdaryo viloyati	55.6	12.8	21.5	10.1
Qoraqalpog'iston Respublikasi	47.8	18.3	24.5	9.4
O'rtacha	44.4	19.0	28.5	8.1

Tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi mintaqalari eksportining asosiy geografik yo'nalishlarini MDH davlatlari (o'rtacha 44.4%), Osiyo-Tinch okeani mintaqasi (o'rtacha 28.5%) va Yevropa Ittifoqi (o'rtacha 19.0%) davlatlari tashkil etadi. Bunda Andijon, Xorazm, Sirdaryo viloyatlari va Jizzax viloyatlarining eksportida MDH davlatlarining ulushi 50% dan yuqori bo'lsa, Navoiy viloyati eksportida Yevropa Ittifoqi (31.7%) va Osiyo-Tinch okeani mintaqasi (36.8%) davlatlarining ulushi nisbatan yuqori.

Yoqoridagilarni tahlil qilgan xolda quyidagi takliflarni ilgari surishimiz mumkin:

1. Eksportni rag'batlantirish siyosatini takomillashtirish

- Eksport qiluvchi korxonalar uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalarni kengaytirish.

- Tashqi bozorga chiqishni soddalashtirish uchun byurokratik to'siqlarni kamaytirish.

- Eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi faoliyatini kengaytirish.

2. Mintaqaviy eksport diversifikatsiyasini ta'minlash

- Har bir mintaqaga xos bo'lgan mahsulot turlarini aniqlash va targ'ib qilish.

- Yangi eksport bozorlari uchun tadqiqotlar o'tkazish va mintaqaviy brendlarni yaratish.

- Xomashyo eksportidan ko'ra, tayyor mahsulot eksportini rag'batlantirish.

3. Logistika va infratuzilmani rivojlantirish

- Transport va logistika markazlarini modernizatsiya qilish.

- Mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun xalqaro standartlarga mos sertifikatlash tizimini kengaytirish.

- "Yashil koridor" tamoyili asosida bojxona tartiblarini optimalashtirish.

4. Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash

- Eksportga yo'naltirilgan kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash.

- Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion usullarni joriy etish.

- Elektron tijorat va eksport platformalaridan foydalanishni rivojlantirish.

5. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish

- Savdo-sanoat palatalari orqali xalqaro kooperatsiyalarni rivojlantirish.

- Eksport qiluvchilar uchun xalqaro ko'rgazmalar va forumlarda ishtirok etish imkoniyatlarini oshirish.

- Eksport kreditlari va investitsiya dasturlaridan samarali foydalanish.

6. Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish

- Eksport bilan bog'liq yo'nalishlarda maxsus ta'lim dasturlarini yo'lga qo'yish.

- Mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun xalqaro savdo bo'yicha trening va seminarlarni tashkil etish.

- Hududiy eksport bo'limlarini malakali mutaxassislar bilan ta'minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari (eksport siyosati va investitsiyalarni rag'batlantirish bo'yicha).

2. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hisobotlari.

3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari (mintaqalar eksport ko'rsatkichlari).

4. O'zbekiston Respublikasi "Eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi" materiallari.

5. O'zbekiston Respublikasining "Tashqi savdo faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.

6. Karimov I.A. "O'zbekiston – bozor iqtisodiyotiga o'tishning o'ziga xos yo'li".

7. Abdugarimov B. "O'zbekiston mintaqalarining iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari".

8. Rustamova G. "Eksport salohiyatini oshirishda erkin iqtisodiy zonalarning roli".

9. Xudayberganov R. "O'zbekistonda eksport hajmini oshirish yo'llari va muammolari".

10. Soliyev A. "Raqobatbardoshlikni oshirish va eksport strategiyalari".

11. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) hisobotlari.

12. *Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va Taraqqiyot Konferensiyasi (UNCTAD) materiallari.*
13. *Jahon Savdo Tashkiloti (WTO) statistik ma'lumotlari va tahliliy hisobotlari.*
14. *Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB) tomonidan taqdim etilgan mintaqaviy eksport imkoniyatlari haqidagi hisobotlar.*
15. *Economist Intelligence Unit (EIU) va Transparency International ma'lumotlari.*